

**ΕΠΙ ΤΗ, 150ΕΤΗΡΙΔΙ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΓΩΝΟΣ**

**Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΤΗ, ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ,
ΕΝ ΤΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΚΑΙ ΤΩ, ΠΑΡΟΝΤΙ**

**Ἀνέκδοτη ὁμιλία τοῦ Καθηγητοῦ κ. ΓΕΡ.
ΚΟΝΙΔΑΡΗ ἐπ' εὐκαιρία τῆς 25ης Μαρτίου
εἰς τὸν Ροταριανὸν ὄμιλον Ἀθηνῶν - Βορῶ**

**ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
«ΙΟΝΙΟΣ ΗΧΩ»**

**Ἐκδοσις: «ΙΟΝΙΟΣ ΗΧΩ»
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 1971**

Εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν παράκλησιν νὰ ὀμιλήσω εἰς τὸν ὄμιλόν σας, μὲ τὸν ὅποιον συνδέομαι ἀπὸ μακροῦ, διότι δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά οὔτε ἡ δεκάτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔρχομαι διὰ νὰ παρακολουθήσω τὴν ἐδῶ ζωὴν τοῦ Ρόταρυ. Ἐνόμισα ὅτι καλούμενος σήμερον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου νὰ ὀμιλήσω ἐνώπιόν σας, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ πάρω ἓνα θέμα ἀσύνηθες διὰ τὴν 25ην Μαρτίου. Εἶναι ἀσύνηθες, διότι αὐτὴ ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς θυσίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν δίδει πολλὰ θέματα, τὰ ὅποια κυρίως ἀναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν μας ὡς Ἕθνους εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον, ἐνῶ εἶναι ἀσυνήθης σὰν ὀμιλία ν' ἀναφέρονται εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Ἑλληνισμόν.

Ἄλλὰ ἡ σκέψις μου ὅμως ὡς ἱστορικοῦ τῆς Ἐκκλησίας συχνὰ μὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν Οἰκουμένην. Συχνὰ μὲ ὀδηγεῖ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἔδωσεν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Καὶ συχνὰ μὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἐκκλ. πολιτικὴν, μὲ τὴν ὁποίαν φυσικῶς ἀσχολοῦμαι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ἰδίᾳ πρὸ ἐτῶν τριάκοντα πέντε, ἔλαθον ἐπαφῆν καὶ εἶτα εἰσηλθὼν εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν (1933 — 1948).

Εἶναι μεγάλο τὸ θέμα, «Ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Οἰκουμένην ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῷ παρόντι», ἀλλὰ θὰ πραγματευθῶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ροταριανῆς κλεψύδρας. Εἶναι δυσχερὲς τὸ θέμα αὐτὸ καὶ τοῦτο διότι κανένας ἄλλος λαὸς δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τόσον μακραίωνα οἰκουμενικὴν παράδοσιν, οἷαν ὁ Ἑλληνικὸν λαός. Ἡ δὲ ἀναγέννησις του, τὴν ὁποίαν ἑορτάζομεν σήμερον, εἶναι ἀναγέννησις εἰς

Ένα άλλον κόσμον ἀπὸ ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἰ-
διος ἐγεννήθη τὸ πρῶτον, καὶ τὸν ὁποῖον μεταβάλ-
λει ριζικῶς ἢ Ἱστορία καὶ ἢ Τεχνικὴ τοῦ αἰῶνος
εἰς οἰκουμενικόν. Ἡ γέννησις τοῦ νέου Ἑλλη-
νισμοῦ εἰς ἕναν ἄλλον κόσμον (ΙΒ' ἔως τὸν Κ' αἰῶν.)
εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως, συνεπεῖα τῆς παραδόσεως, ἔ-
χει «πανελληνίους, πανορθόδοξους καὶ οὐκουμενι-
κάς» ὑποχρεώσεις, ἐπιβάλλει νέας σκέψεις. Πράγματι
δὲ ὁ Ἑλληνισμός, ὅστις ἐγεννήθη εἰς ἕνα κόσμον, ὁ
ὁποῖος ἦτο ἐν τῷ γίγνεσθαι, ἐδημιούργησεν μίαν σει-
ρὰν πολιτισμῶν καὶ ἔγινε φορεὺς τῆς οἰκουμενικῆς ἰ-
δέας καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πολιτισμοῦ. Τοῦτο συνέβη
δύο φοράς εἰς τὴν παγκόσμιον Ἱστορίαν. Ὅμως ζῆ
καὶ δρᾶ εἰς ἕνα κόσμον, ὁ ὁποῖος ζῆ σήμερον παγκό-
σμιον Ἱστορίαν, ὅσον καμμία ἄλλη ἐποχὴ πρότερον.
Καμμία γεννεὰ πρὸ τῆς ἡμετέρας δὲν ἔζησε καὶ δὲν
ζῆ αὐτὴ τὴν ραγδαίότητα τῆς ἐξελιξέως εἰς τὸν παγ-
κόσμιον χῶρον, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς Τεχνικῆς μετεβλή-
θη εἰς ἕνα. Κοινὴ δὲ ἢ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον.
Ἐνεκα ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ λόγου ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς
τῆς σημερινῆς θέσεως ἡμῶν, θέλω νὰ θεωρήσω τὴν
Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς Ἱστορίαν ἀπὸ τῆς κυρίως
μεγάλης προσφορᾶς τῆς οἰκουμενικῆς, τῆς ἐξυπηρε-
τήσεως τῆς οἰκ. ἰδέας καὶ τοῦ προσωρινοῦ ἀφανισμοῦ
καὶ τῆς θυσίας ἐν τῷ ἀγῶνι διὰ τὴν ἐπιβολὴν ὀρισμέ-
νων ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ πρυτανεύουν εἰς τὴν
ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶτα θὰ θεωρήσω αὐτὸν εἰς
τὴν κοιτίδα τῆς ἀναγεννήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τὸ φῶς
τῶν μεγάλων ὑποχρεώσεων ἱστορικῶν καὶ συγχρόνων.
Διότι εἶναι τῆς Ἑλλάδος αἱ ὑποχρεώσεις ἀντιστρό-
φως ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς χώρας μας, εἶ-
ναι δέ, ὡς εἶπον, αἱ ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν
ὑποχρεώσεις «πανελλήνιοι, πανορθόδοξοι καὶ οἰκου-
μενικά!»!

Κύριοι, ὁμιλῶν πρὸς ὑμᾶς δὲν θὰ ἤθελα, φυσι-
κῶ τῷ λόγῳ, νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὴν μεγάλην ἐκεῖνην
ἐποχὴν, ἢ ὁποῖα ἠκολούθησε τοὺς δύο σπουδαίους πο-
λιτισμούς, τὸν Μινωϊκὸν καὶ Μυκηναϊκόν, διότι τοῦ-
το θὰ ἦγε πολὺ πέραν τῆς ὥρας τὴν ὁποῖαν ἔχω εἰς

τὴν διάθεσίν μου. "Ἄλλωστε ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ ἀντι-
πρόσωποι τῆς ἐπιστήμης τῆς κλασσικῆς Ἀρχαιότη-
τος, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ εἶναι μερικὰ τῶν λεχθησο-
μένων κοινοὶ τόποι. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον θέλω νὰ
ἐξάρω καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν δι' ἡμᾶς
τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας, εἶναι, ὅτι, ὅ-
ταν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον
ὀφείλομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου, τῆς Διαλεκτικῆς καὶ
τῆς Παιδείας, ἐγένετο διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου παγκό-
σμιος, τότε ὁ Ἑλληνισμὸς διεσκορπίσθη εἰς τὴν Ἀνα-
τολίην καὶ προητοίμασεν ἕνα ἄλλο μεγάλο γεγονός,
τὴν ἐπικράτησιν τοῦ παγκοσμίου Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἀ-
λέξανδρος διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν μετέφερον τὰ φῶτα
τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ
στενὰ Ἑλλαδικὸς καὶ Μεσογειακὸς ἐγένετο παγκό-
σμιος εἰς τοιαύτην ἔκτασιν, οἷαν δὲν ἠδύνατο οὐδεὶς
πρότερον πρὸ τῆς γενεᾶς τοῦ Δημοσθένους νὰ φαν-
τασθῆ. Καὶ ἡ προετοιμασία, ἡ ὁποία ἐγένετο διὰ τὸ
δεύτερον γεγονός τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, εἶναι ἡ
προετοιμασία μιᾶς νέας ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ,
διότι, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς μετεφέρθη εἰς τὴν Ἀνατο-
λίην καὶ ἔγινε παγκόσμιος καὶ ἀνέπτυξε τὰς ἐπιστή-
μας εὐρέθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένων παραγόντων
καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μειονεκτημάτων, δι' ἃ καὶ πολι-
τικῶς συνετρίβη. Τότε ἐνεφανίσθη ἡ Ρώμη. Ἀλλ' εὐ-
τυχῶς συνέβη τότε ἐν ἄλλο γεγονός παγκόσμιον, ἡ
ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οὗτος ἔμελλε νὰ μετα-
βάλλῃ τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι
ἔγινεν ἡ οὐκείωσις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τρῶ-
πον τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ ἡ οὐσιώδης
παγκοσμιότης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὴν Παλαιστί-
νην καὶ τὴν Συρίαν συνητήθησαν δύο ρεύματα: Ὁ
παγκόσμιος Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ὡς θρη-
σκευαία πανανθρωπίνου χαρακτῆρος. Ὁ κίνδυνος τὸν ὁ-
ποῖον διέτρεξεν εἰς μίαν κρίσιμον ὥραν ὁ ὑπὸ τὴν
σκιάν καὶ στενότητα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τελῶν Χριστια-
νισμὸς ἤρθη ἀπὸ τὸ μέσον, ὅταν ἑλληνίζοντες Ἰου-
δαῖοι κατενόησαν καλῶς τὸν οἰκουμηνικὸν χαρακτή-
ρα τῆς νέας Θρησκείας καὶ ἀπηλευθέρωσαν τὴν

Χριστιανικήν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν στενότητα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ

Ἦτο ἀποφασισικὴ ἢ Ἑλληνικὴ πνευματικὴ ἐπίδρασις*, διότι ἀπηλευθερώθη ἡ Θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν στενότητα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πνεύματος. Αὐτὸ τὸ γεγονός ὠδήγησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξεπορεύθη ὁ Παῦλος μετὰ τὴν οἰκουμενικὴν ἀποστολήν, τὴν ὁποῖαν ἀνέλαβε πράγματι μετὰ τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τὸ 48 μ.Χ. Διὰ τῆς ἐγκύρου Ἀποστολικῆς ἀποφάσεως ἐξησφαλίσθη ἡ οἰκουμ. ἀπολυτρωτικὴ Θρησκεία τοῦ Θεανθρώπου τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ.

Αὐτὸ δὲ τὸ ἴδιον γεγονός ἐσήμανε τὴν προπαρασκευὴν μιᾶς ἀνανεώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ρωμαιοκρατείας. Ἔπεσεν ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ 146 π.Χ. πολιτικῶς, ἀλλ' ἀνεστηθῆ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ΜΟΜΜΣΙΕΝ καταρχόμενος τῆς διηγήσεως τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους παρετήρει τὰ ἐξῆς ἀξιοσημειώτα. Λέγει ὅτι, ὅπως ἡ μεγάλη ἀνθισις συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διασπασθῇ ὁ κάλυξ τοῦ ἀνθους, οὕτω καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς ἀτομοκρατίας τῶν Ἑλλήνων (ἢ ὁποῖα εἶναι πολῦτιμος παράγων προόδου κατὰ τὰ ἄλλα εἰς τὸν οἰκονομικόν βίον) διεσπάσθη ἢ κοινὴ οὐσία, ἢ ὁποῖα κοινὴ οὐσία ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ζήσιν ὁ Ἑλληνισμὸς τ.ξ. τὸ Κράτος. Καὶ ὁμως ἡ ἀκολουθήσασα διασκόρπισις εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἡ πῶσις τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν εἶχε τὸ ἀπακόλουθον, ὅτι ὑπέταξεν ὁ Ἑλληνισμὸς πνευματικῶς τὴν Ρώμην. Ἀμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὅτι ταυτοχρόνως μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς οἰκουμενικότητος αὐτοῦ ὡς

* Αὕτη συνετελέσθη διὰ τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς προελθούσης Ἰουδ. διασπορᾶς ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου (301π.Χ. — 565μ.Χ.).

Θρησκείας καὶ δὴ καὶ ἀπολυτρωτικῆς, ἐδημιουργήθη μία νέα ἀφετηρία, ἡ ὁποία ὠδήγησε βαθμιαίως εἰς τὸ νὰ μεταβληθῇ τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος εἰς Ἑλληνικόν. Κύριος φορεὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἦτο ἑλληνική.

Οὕτω, ὁ Ἑλληνισμός, φορεὺς τὴν πρώτην φοράν τῆς δημιουργίας ἑνὸς λαμπροῦ πολιτισμοῦ. ἐγένετο κατόπιν φορεὺς ἑνὸς νέου πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ. Οὗτος ὁ Ἑλληνισμός, κύριος φορεὺς τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ ὑποστάς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν λαμπράν ἐκείνην καὶ μεγαλοφυᾶ πράξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Α΄ ὁ Μέγας τῷ 313*, εὐρέθη βαθμιαίως ὁ ὀριστικὸς φορεὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον, χάρις καὶ εἰς τὴν ἑτέραν μεγαλοφυᾶ πράξιν (Ἰδρυσιν Κων) πόλεως) τοῦ Κωνσταντίνου (330). Αὕτη ἡ βαθμιαία μεταβολὴ τοῦ Ρωμ. Κράτους μὲ τὴν Ρωμαϊκὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πολῦτιμος ἀπὸ ἀπόψεως συνοχῆς καὶ δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε σπουδαία, διότι ὁ Ἑλληνισμός ἐγένετο φορεὺς μιᾶς νέας παγκοσμίου δυνάμεως. Τότε ὠλοκληρώθη διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμός διὰ τῶν μεγάλων Ἰπατέρων. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονὸς ἵτι ἓνα μεγάλος σοφὸς καὶ ἀνθρωπιστὴς τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου, εὔρεν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς ἐκδότην τὸν μεγαλύτερον φιλόλογον τῆς ἐποχῆς μας, μετὰ τὸν ΒΙΛΛΑΜΟΒΙΤΣ, τὸν Βέρ. Γαίγκερ, διδάσκαλόν μου τῶν Κλασσικῶν Γραμμάτων εἰς τὸ Βερολῖνον. Διατί, λοιπὸν τὸν ἐξέδωκεν, (καὶ εἶχον πολλὰς φορές μαζί του συζητήσεις), ἀκριβῶς διότι εἰς τὸν 4ον αἰῶν. συνετελέσθη

* Ἡ ἀνεξιθρησκεία, ἡ χορηγηθεῖσα εἰς τοὺς ὑπάρχοντες ἐπέτρεψε εἰς τὸν Χριστιανισμὸν νὰ καταστῇ θρησκεία ἐπιτροπομένη. Διὰ τῶν συνταγματικοῦ ὅμως χαρακτῆρος ἀποφάσεων τῶν Μεδιολάνων ὠδηγήθη τὸ Ἀνατολ. Ρωμαϊκὸν Κράτος εἰς τὴν πολιτικὴν ἐννοίαν πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν κατάστησιν αὐτῆς ὡς ἐπισήμου διὰ τῶν διαταγμάτων τοῦ Μεγ. Θεοδοσίου (380—381).

αὐτὴ ἡ σπουδαία συνεργασία, εἰς τὴν ὁποίαν βέβαια ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει τὰ πρωτεῖα, διότι αὐτὸς μὲ τὴν ἐκλεκτικότητά του ἔλαβε καὶ ἀφωμοίωσε ὅ,τι εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἦτο διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν χρήσιμον. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν αἴρεσιν. Ἄλλ' εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ἀρχαίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, συνετελέσθη αὐτὴ ἡ σπουδαία μεταβολή, ὅτι ἐπῆρεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰ χέρια τῆς τὴν Κλασσικὴν Παιδείαν καὶ ἐπῆρε ἐκλεκτικῶς πᾶν ὅ,τι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτήν. Οὕτω δι' αὐτῆς ἀνεγεννήθη ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ μετέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος εἰς Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικόν.

Μὲ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν ἐπανῆλθεν βαθμιαίως ἡ καθαρὰ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ἐθνικὴ, ἀλλὰ μέσα εἰς τὰ οἰκουμενικὰ πλαίσια τῆς ἐνδόξου Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ 10ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Καὶ ἐδῶ ἐγένετο συνειδητὸς φορεὺς τούτων ὁ Ἑλληνισμὸς μέσα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐγένετο συνειδητὸς φορεὺς αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ, τὸν ὁποῖον ὀλίγοι γνωρίζομεν, διότι ὅλοι ἔχομεν τὴν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ὡς μήτηρ Ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, συμβάλλουσα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ εἶναι πρὸ παντὸς ἑλληνικῆ ἐνώ εἶναι Οἰκουμενικὴ Ἑλληνικὴ καὶ Ὁρθόδοξος. Καὶ ὅμως αὐτὴ ὑπῆρξεν καὶ κύριος φορεὺς τῆς Οἰκουμενικῆς ιδέας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Θὰ σὰς εἴπω, κάμνοντας μίαν παρέκθασιν, ὅτι εἰργάσθην εἰς κείμενα, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε θὰ ἐκδοθοῦν, καὶ εἶδα εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος (ἓνα πρόσφατον σχετικῶς γεγονὸς τοῦ 1945), πῶς τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον συνδυάζει τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Πίστεως ἡμῶν συνέβαλεν νὰ διατηρηθῆ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὁ πολῦτιμος θησαυρὸς. Οἱ Πατριάρχαι (οἱ Οἰκουμενικοὶ) συνεδύασαν αὐτὰ τὰ δύο μὲ τὴν ἐθνικολαϊκὴν ἀποστολὴν τῆς Καθολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μὲ μίαν εὐστροφίαν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἐ-

δῶ, οἱ ἀναγεννηθέντες μὲ ἀρκετὰ Ἑλλαδικὸν πνεῦμα, μὲ κάποιαν στενότητα, δὲν δυνάμεθα πολλάκις νὰ ἐννοήσωμεν. Μόνον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, ὅσα ἔλεγεν τὸ 1945 κατὰ τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος εἰς μίαν ἐπιτροπὴν ὁ νῦν ἐφησυχάζων Μάξιμος ὁ Ε΄. Τὴν ὥραν ἐκείνην τῶν διαπραγματεύσεων Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Βουλγάρων, τὴν ὥραν, ποῦ ἡ Ἑλλάς περιορίζεται ἀπὸ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος μέχρι τῆς Ὀμονοίας, διεξήγοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει συζητήσεις (8 Δ)βρίου 1944), αἱ ὁποῖαι ἐνθυμίζουσι αὐτὰ τὰ δύο καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ζῶσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διατί; Διότι αὐτὴ ἡ ἀρχαία παράδοσις, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς ἐθνικῆς, ἔζησε καὶ ζῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ τοῦ ε΄ αἰῶνος. Ἰδοὺ ἕν παράδειγμα. Πρέπει νὰ γνωρίζετε, ὅτι πρὸ δύο - τριῶν ἐτῶν ἐωρτάσαμεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸ μεγάλο γεγονός τῆς δράσεως τῶν Ἑλλήνων ἱεραποστόλων, Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Αὐτὸ τὸ γεγονός δὲν τὸ ἐξήραμεν, οὔτε τὸ αἰσθανόμεθα ὅλοι, ὡς τόσον μεγάλο, ὅσον εἶναι. Ὑπῆρξαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι φορεῖς ἑνὸς γησιοῦ Οἰκουμενικοῦ Πνεύματος συνδυάζοντος τὴν ἑλληνικὴν μὀρφωσιν, Οἰκουμενικὸν Πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπερ ἦτο γησιώτερον ἀπὸ τὸ ἐν τῇ Δύσει ὑπάρχον.* Διότι εἰς τὴν Δύσει τί συνέθη; Εἰς τὴν Δύσει εἰσῆλθεν ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῆς Ρώμης εἰς τὰ πλαίσια τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ ἀπέκτησε τὴν μονολιθικότητα αὐτοῦ. Τουναντίον ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν διετηρήθη ἡ σχετι-

* Πρὸβλ. ἡμετέρας μελέτας: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, Ἀθήναι 1948. Ἡ Καθολικὴ Ὀρθοδοξία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ Ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, Θεσσαλονίκη 1950. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπανεκδίδεται μετὰ τῆς 3ης ἐκδόσεως τῆς πραγματίας: Ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος.

κή ἐλευθερία καὶ ὅσον ἦτο δυνατὸν ὑπὸ τὴν δουλείαν τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα, τὸ συνοδικόν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν. Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ ἔργον τῶν δύο αὐτῶν Θεσσαλονικέων Ἱεραποστόλων, διὰ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐνήργησαν. Ἔδωκαν εἰς τοὺς Σλάβους τὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἰσῆλθον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς Ἱστορίας, διότι ἦσαν γνήσιοι φορεῖς τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἑλληνισμὸς τῶν Βυζαντιῶν ἐκληρονόμησε καὶ τὰ δύο, ὁ δὲ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ἀπέβη φορεὺς ὄχι μόνον τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, ἀλλὰ ὑπῆρξεν ταυτοχρόνως φορεὺς αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου φιλελευθέρου οἰκουμενικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον τὸ βλέπομεν εἰς τοὺς μεγάλους Πατέρας νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ δρᾷ εἰς τοὺς μεγάλους αὐτοὺς Ἑλληνας τοῦ 863—66, ὅταν ἔδρασαν οἱ δύο Ἑλληνες ἀδελφοὶ εἰς τὴν Μοραβίαν. Ἰπρέπει νὰ ἀναγνώσῃ κανεὶς τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Κυρίλλου, ἀποθνήσκοντος ἐν Ρώμῃ, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ πραγματικῶς τὸ γνήσιον Ἑλληνικὸν καὶ τὸ γνήσιον Καθολικὸν Χριστιανικὸν Πνεῦμα καὶ αὐτοῦ καὶ κατόπιν τοῦ ἀδελφοῦ του Μεθοδίου. Καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναγεννᾶται εἰς τὸν πολυμέτῳπον ἀγῶνα καὶ ἐν τῇ πάλλῃ πρὸς ἑαυτὸν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι φορεὺς τῆς Οἰκουμενικῆς ἰδέας καὶ ὅταν ἀναγεννηθείσης τελείως τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως ἀπὸ τοῦ 10' αἰῶν. καὶ ἐφ' ἐξῆς, εὐρέθη νὰ εἶναι εἰς τὴν σκοπιᾶν αὐτὴν εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς γῆς, τὴν τραγικὴν ἀλλὰ καὶ ἔνδοξον, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων, ἀλλ' ὑπὸ νέας συνθήκας. Καὶ ἤσκησεν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ὁ καὶ φορεὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ εὐστροφίαν καὶ ἐξεπλήρωσε τὰς ἀποστολάς του τὰς προκυπτούσας καὶ τὰ τρία ἔργα, τὸ οἰκουμενικόν, τὸ πανορθόδοξον καὶ τὸ ἑλληνικόν. Καὶ τὸ ἔργον νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὸν λαὸν καὶ νὰ ἀναγεννήσῃ ἀκόμη καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τὸ ἤσκησεν ἐν εὐρύτητι. Ἦσκησεν ἐθνικὴν καὶ ταυτοχρό-

νως καὶ οἰκουμενικὴν πολιτικὴν τὸ Ἑλληνικὸν ἀλλ' Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Θὰ ἦτο πολλὴ μακρὰ ἡ Ἱστορία, ἐὰν ἤθελα νὰ σᾶς μνημονεύσω, τὰ ὅσα ἐπετέλεσεν ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος μετὰ αὐτὸ τὸ πνεῦμα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας**. Ἀλλὰ σᾶς διηγῆθην πρὸ ὀλίγου τὸ γεγονός αὐτὸ τὸ πρόσφατον τοῦ 1945. Τὰ κείμενα τὰ ἔχω ἀναγνώσει καὶ δὲν θὰ δημοσιευθοῦν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τους τὸ ἀπετύπωσα ἤδη ἰκαλλίτερον εἰς τὴν Β' ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου μου περὶ τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος (1959) διότι πράγματι εἶδα ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκείνοι, οἱ Ἱεράρχαι τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου ἦσαν οἰκουμενικοὶ ἱεράρχαι ἂν καὶ εἶναι βαθύτατα Ἑλληνες. Ὅπως οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι κληρικοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ἀπόστολοι τῶν Σλάβων ἦσαν ταυτοχρόνως φορεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου οἰκουμενικοῦ πνεύματος, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ, οὕτω καὶ οἱ νεώτεροι Οἴκουμ. Πατριάρχαι καὶ Ἱεράρχαι τοῦ Οἴκ. Πατριαρχεῖου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θέλω νὰ μνημονεύσω μίαν οὐσιώδη λεπτομέρειαν. Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἀπεκάλυψεν ἕνας μακαρίτης ἀγαπητὸς συνάδελφος, ὁ καθηγ. Νικόλαος Βλάχος, ὅτι Ἑλλην Πρεσβευτὴς παρεπονεῖτο εἰς τὴν ὥραν τοῦ κρισίμου ἀγῶνος διὰ τὴν Μακεδονίαν, πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὸν Ἰωσακίμ τὸν Γ', ὅτι δὲν ἐγίνοντο ὅλα ὅσα ἐφρόνει ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ. Καὶ ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Ἑλλην Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἀληθῶς μέγας, ἦτο ἡ πρέπουσα. Καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὴν πῆ κανεὶς ἄλλος παρὰ μόνον Ἑλλην Οἴκουμ. Πατριάρχης, διότι κανένας ἄλλος λαὸς Ὁρθόδοξος δὲν ὠκειώθη αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πνεῦμα, τὸ εὐρὺ, ὅσον ὁ ἑλληνικός.

** Περὶ τῆς τριπλῆς ἀποστολῆς τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖου ὑπάρχει νῦν μελέτη-ἀνακοίνωσις εἰς τὸ Β' Διεθνὲς Συνέδριον Σπουδῶν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἐν Ἀθήναις 1970.

Λέγει εἰς τὸν Ἑλληνα Πρεσβευτὴν ὁ Πατριάρχης: Μὴ λησμονεῖτε, ὅτι εἶμαι Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ὅτι ὠφελεῖ περισσότερο τὸν Ἑλληνισμόν ἢ ἂν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης πράττει ἐκάστοτε τὸ πρέπον καὶ εἶναι Ἑλληνας. Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς τῆς ἐθνικῆς καὶ λαϊκῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς ὑπῆρξεν ἔργον τῆς εὐστροφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἔζησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἐφάνη, πόσον ἀνώτερον εἶναι, ὅταν ἐπάλασε κατὰ τῶν ἐθνικοτήτων, ἠὺνόησε τὰ ἔθνη ἀλλὰ ἐστερέωσε καὶ μίαν ὠρισμένην «Κανονικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Τάξιν». Ὅθεν εἶναι εὐνόητον διατὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19οῦ αἰῶνος ἐπετίμησε τοὺς Ἑλληνας ὁ Πατριάρχης καὶ ἐπετίμησε τοὺς Ρουμάνους, ὡσὰκις παρέβησαν «τὴν Τάξιν» τῆς Ἐκκλησίας διότι ἀκριβῶς ἦτο φορεὺς ὄχι ἀπλῶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ μιᾶς «Κανονικῆς Τάξεως» εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν. Καὶ εἶναι τραγικὸν πᾶγμα, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία καὶ δὴ ἡ Ἑλληνικὴ εὐρέθη εἰς αὐτὴν τὴν τραγικὴν γωνίαν τῆς Γῆς ὑπὸ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ παραμένουν δραματικαὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἀλλ' ὑπῆρξεν εὐτυχὴς διότι εἶχεν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Οἴκου. Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Οἴκου. Ἑλληνισμοῦ δύο χιλιάδων ἐτῶν.

Ὁ Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀνεγεννήθη εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν ὑπὸ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι βαθμιαίως μετεβλήθησαν. Μετεβλήθησαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε σήμερον νὰ ζῶμεν μίαν ἐποχὴν τῆς ἰσορροπίας τοῦ τρόμου. Αἱ συνθήκαι αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦνται εἰς τὸν Κόσμον διὰ τῆς τεχνικῆς καθιστοῦν τὴν θέσιν μας ἔτι δυσχερεστέραν, ἐνῶ ἡμεῖς εἶμεθα φορεῖς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ συνδυασμοῦ μιᾶς παραδόσεως ἐθνικολαϊκῆς καὶ οἴκου, ἢ ὁποῖα ἐπιβάλλει ἐντελῶς ἰδιαίτερα καθήκοντα. Σῶζονται ἀκόμα τὰ λείψανα τῆς Οἰκουμενικῆς Ἑλληνικῆς Αυτοκρατορίας μας, τὰ Ἰηροσκευτικὰ, εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, δι' ὃ καὶ ἔχομεν ὑποχρεώσεις ἐναν-

τι αὐτῶν, ἔχομεν ὑποχρεώσεις διὰ νὰ τὰ βοηθήσω-
μεν νὰ ἐπιβιώσουν. Δυσκολίαί παμμέγιστοι ὑπάρχουν
δι' ἡμᾶς τοὺς ἀπομονωμένους εἰς αὐτὴν τὴν γωνίαν
τῆς γῆς, χωρὶς νὰ ἔχωμεν συγγενεῖς λαούς, ὅπως ἄλ-
λοι μεγάλοι λαοί. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δια-
φυλάξωμεν αὐτὴν τὴν κληρονομίαν καὶ τὸν συνδυα-
σμὸν αὐτῶν τῶν δύο πνευμάτων, τὸ ἐθνικολαϊκὸν καὶ
ταυτοχρόνως τὸ οἰκουμενικὸν καὶ νὰ ἀγωνισθῶμεν
διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ
ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας. Αἱ προϋποθέσεις εἰς
τὴν νέαν Οἰκουμένην, ὅπως ἔχει δημιουργηθῆ, εἶναι
πολὺ δυσχερέστεροι παρὰ ποτέ εἰς τὸ παρελθόν. Εἰς
αὐτὴν τὴν Οἰκουμένην καὶ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην ἔχει ὡς
κληρονομίαν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησαν οἱ πα-
τέρες μας, ἡ δὲ σημερινὴ Ὁρθοδοξία μὲ τὴν συμμε-
τοχὴν, τὴν ὁποῖαν ἤρχισε ἀπὸ τὸ 1920, χάρις εἰς τὴν
ἐλληνικωτάτην Κωνσταντινούπολιν εἰς τὴν «Οἰκου-
μενικὴν Κίνησιν», ἔδειξεν ὅτι ἔχει συνειδησιν τῆς ἀπο-
στολῆς τῆς εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Θὰ ἔλεγον δὲ
ὅτι ἡ Ἰακεία ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι τὰ
δύο πεδία, τὰ ὁποῖα ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ μᾶς βοηθήσουν
εἰς τὸ νὰ δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν φυσιογνω-
μίαν μας εἰς τὸν νέον κόσμον καὶ δὴ καὶ τὴν Πανευ-
ρώπην, ἡ ὁποία βαθμιαίως δημιουργεῖται, ἀλλὰ ταυ-
τοχρόνως δημιουργοῦν καὶ ὑποχρεώσεις εἰς ἡμᾶς διὰ
τὴν προετοιμασίαν μας, δι' αὐτὴν τὴν νέαν ἴσως πάλ-
λην, ἡ ὁποία εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπάρχη καὶ εἰς τὴν
ὁποῖαν περικλείεται ὁ μέγιστος κίνδυνος νὰ μεταθλη-
θῶμεν εἰς Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν!

Αἱ ἀνησυχίαί, τὰς ὁποίας ἔχω διὰ τὸ μέλλον τοῦ
Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τὴν τραγικὴν πλὴν ἔνδοξον
γωνίαν τῆς γῆς, μὲ ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ
διατυπώσω μερικὰς γενικὰς παρατηρήσεις καὶ σκέ-
ψεις, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς σημερινῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς. Ἐ-
θιξά μόνον μερικὰ σημεῖα ἑνὸς ἀληθῶς μεγάλου θέ-
ματος, τὸ ὁποῖον ἀξίζει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ πολλὰ
κις, τὸν δὲ ὀμιλοῦντα εἰδικώτερον εἰς μελέτην εὐ-
ρείαν. Σήμερον ἔμωσ θέλω νὰ ἐπανέλθω καὶ νὰ ἐπι-
σημάνω ὅ,τι περὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν Ἑλλήνων

τῆς Ἑλλάδος ἐπιβάλλεται νὰ λεχθῆ καὶ νὰ ἐπαναλαμ-
βάνεται καθ' ἑκάστην διὰ νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδησις,
ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀπελευ-
θερώσεως, ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι πλήρης.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ὄλον ἔχει
Πανελληνίους καὶ Πανορθόδο-
ξοὺς καὶ Οἰκουμενικὰς ὑπο-
χρεώσεις.

Διὰ τὴν ἰκάνωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ ἐκπληρώ-
σῃ τὰς μεγάλας αὐτὰς ὑποχρεώσεις ὑπάρχουν τὰ ἴ-
δια στηρίγματα, ἐκεῖνα ἅτινα πολλάκις τὸν ὠδήγη-
σαν, ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας, εἰς ἀκμὴν. Τὰ στηρίγ-
ματα ταῦτα ὑπάρχουν κυρίως εἰς τὸν πνευματικὸν
τομέα. Βεβαίως ἡ πρόοδος εἰς τὸν ὕλικὸν πρέπει καὶ
δύναται νὰ συντελεσθῆ, διὰ νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἀναγκαῖον
ὑπόβαθρον, ἀλλ' ὅσονδῆποτε καὶ ἐὰν θελήσωμεν νὰ
ἐπεκτείνωμεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ τὰς εἰς τὸν ὕ-
λικὸν καὶ τεχνολογικὸν καὶ οἰκονομικὸν τομέα συν-
τελουμένας προόδους δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν, πιθανόν,
ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ὕλικῶν - οἰκονομικῶν προϋ-
ποθέσεων νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν χώραν μας ὅ,τι αἱ
μεγάλαι χώραι ἐπιτυγχάνουν. Ἡ πρόοδος εἰς τὰς
φυσικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστήμας, ἡ ραγδαία τῶν
ἡμερῶν μας, δὲν εἶναι πιθανόν νὰ ἐπεκταθῆ πλήρως
εἰς τὴν χώραν μας, ὥστε νὰ ἀκμάσωμεν, ὡς ἀκμά-
ζουν τὰ πλούσια καὶ μεγάλα ἔθνη. Ἡ χώρα μας εἶ-
ναι μικρά, ἀλλ' αἱ ὑποχρεώσεις μας εἶναι ἀντιστρό-
φως ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος αὐτῆς. Τοῦτο ἐτόνι-
σα ἐν ἀρχῇ καὶ πρέπει νὰ τὸ ἐπαναλάβω διὰ νὰ κα-
ταστῆ κοινὴ συνείδησις.

Καὶ διὰ νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὸ μέγεθος τῶν
ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πνευματικῆς μας κληρονο-
μίας ὑποχρεώσεων πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ἴσθι, πρέ-
πει νὰ ἀποκτήσωμεν ἰσχυρὸν κράτος μὲ ἰκανὴν διοί-
κῃσιν καὶ Ἐκκλησίαν καὶ Παιδείαν, αἱ ὁποῖαι πρέ-
πει νὰ ἀκμάσουν, διότι δύνανται νὰ ἀκμάσουν. Αὐτὸ
εἶναι τὸ πιστεύω μου.

Ἡ ἀκμὴ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν χώ-
ραν μας εἶναι εὐκολοτέρα ἀπὸ τὴν ἀκμὴν τῶν φυσι-

κῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερα ἢ ἀκμὴ αὕτη, ἐὰν ἔχωμεν συνείδησιν ὅτι ἐκπληρώνωμεν ἀποστολὴν ἀπέναντι τῆς Ἱστορίας καὶ ἀπέναντι τῶν τέκνων μας. Ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς τὴν 25ην Μαρτίου 1821 εὐρίσκεται εἰς μίαν νέαν Οἰκουμένην μεταβαλλομένην ὕλικῶς, ἐπιστημονικῶς, τεχνολογικῶς καὶ ἐν γένει πολιτιστικῶς ραγδαίως. Τότε μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν φυσιογνωμίαν μας, ἐὰν θεραπεύσωμεν ἐκεῖνας τὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας μᾶς παρέδωκεν ὡς οἰκουμενικὰς ἀξίας τὸ παρελθὸν μὲ τὸν συνδυασμὸν, τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Χριστιανικοῦ Πνεύματος τοῦ ὁποίου ἄριστοι φορεῖς ἐδείχθησαν οἱ ἡγέται τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸσον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅσον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (1821—1830, 1912—1921, 1940—49).